

Nálet

(Úryvek z rukopisu)

I.

Listopad byl básníkův oblíbený měsíc.

Seděl ve vytopeném pokoji a představoval si čtyřku ryšavých koní, kteří vyjíždějí z vrat velkého, senem vonícího statku a rychle se od něj vzdalují. Tím statkem bylo v mysli básníkově prosluněné léto... ale bylo to jen jedno z mnoha podobenství, která ho napadala, když myslel na listopad.

Úkolem básníka je přece vidět věci jinak, než jak se jeví normálním lidem. Je to dar i úděl.

A přesně v duchu této dvojedinosti byl Ivan Blatný básníkem nejen z Božího dopuštění, ale též z vlastní vůle. Když zavadil o skálu, vytryskla voda, když zapomněl na zahradě rýč, pučelo na něm druhého dne listí. A do toho tatínek, který píše knihy a nic si nepřeje víc, než mít spisovatele i ze svého jediného syna. Každý sebenejapnější pokus malého napodobitele tudíž odměňuje cukříky vlídnosti a úsměvů. Koník tudíž ržá často a rád...

Jelikož se Blatný narodil pouhý rok po vzniku republiky, nemohli ani on, ani žádný z jeho spolužáků snít, že z nich jednou budou kosmonauti. Na seznamu snů se tísnili ředitel cihelny, automobilový závodník, tatíček Masaryk nebo Umělec. Náš chlapec snil často, nikdy však o tom, čím bude, až bude velký. Ivan Blatný *věděl*, že z něj jednou bude velký básník.

Kdykoli zavřel oči a nemyslel přitom na ženská stehna, dokázal si vybavit tu ryšavou čtyřku táhnoucí omšelý dostavník se všemi podrobnostmi, vůněmi a někde vzadu, až venku, za lebeční stěnou, slýchal i ťukání kopyt, které se rozléhalo pokojem stejně tlumeně, jak ráno, po probdělé noci, bije srdce blízké bytosti.

Být listopad obrazem, zachycovala by v něm mokrá stopa povozu celou svíravou melancholií, kterou Ivan Blatný trpěl.

V neděli, 19. listopadu 1944, zhasnul lampu nad pracovním stolem chvíli před půlnocí. Dřív tak brzy spát nechodil, ale když se před rokem Němcům definitivně přestalo ve válce dařit, vytáhli si z optického krámu, který po smrti dědečka vlastnil, další dva zaměstnance. Stav personálu se ocitl pod kritickým množstvím a Ivan musel začít pracovat.

Zpočátku vstával už ve tři čtvrtě na sedm... a ještě měl co dělat, aby byl v krámu včas. Na rohu Údolní a Obilního trhu potkával pravidelně pana radu Trávníčka a vždy mumlavě

odpovídal na jeho zdvořilý dotaz po babiččině zdraví. Přesně šest měsíců... než babička zemřela.

V obchodě si pak sotva zapálil zorku a už musel dopředu, neboť přišel první zákazník. Jakýsi huhňavý dědek si přál brejle s otáčecími drátky.

Potom vybíral oční protézu nějaké špinavé, nuzné ženě, která vypadala jako tulačka a důlek měla už pořádně zarostlý, poněvadž po operaci žádné umělé oko nenosila. Hledání ovšem bylo marné: všechny protézy jí byly příliš velké. Snažil se zákaznici vysvětlit, že bude nutné, aby šla znovu na oční kliniku, kde jí zarostlý důlek proříznou. Vrtěla zamítavě hlavou. Řekl té ženě, že se nemá čeho bát. Zákrok není bolestivý a vše potrvá nanejvýš tři dny. Potom bude zase v pořádku a přijde si pro protézu. Vrtěla hlavou a beze slova odešla.

Nenáviděl obchod právě kvůli takovým zákazníkům. (A takoví byli všichni.) Optický krám však dlouhodobě prosperoval, protože brýlí a očních protéz bude vždycky třeba, jedno zda válka či mír.

O rok později už byla práce v obchodě rutinou; novinkou, na kterou si museli zvyknout byly letecké poplachy, které od letního náletu nebylo možné brát na lehkou váhu. Tehdy sice utrpěly především okrajové a příměstské čtvrti, o životy nicméně přišly desítky Brňanů. Sirény teď houkaly někdy i třikrát za den, od srpna však nespadla na Brno žádná další bomba. Lidé si pomalu zvykali, doufajíce, že si svými pravidelnými ústupy do sklepů a kin dostatečně nakloní boha války, ať už sedí kdekoli.

V pondělí, 20. listopadu 1944 se Ivan probudil chvíli předtím, než se ozval budík. Zamžoural na ciferník a uvědomil si, že povinnost nočního protileteckého zatemnění skončila před deseti minutami. Náhle byl zcela bdělý. Vytáhl roletu a přes zahrady spatřil, že se vzdálené kostelní věže topí v jakémsi mléčném pošmouru.

(Ještěže se topí, pomyslel si zimomřivě při pohledu z okna... a pousmál se.) Pomalu se otočil, stáhl si přes hlavu kabátek od pyžama (od té doby, co mu umřela matka, to tak dělal vždycky; nerad se mořil s knoflíky), hodil jej na zvalenou postel, stihl se přitom nasoukat do domácích trepek, a pak už v modrých, hedvábných kalhotách přešel otevřenými dveřmi do pracovny. Chvíli stál skloněný nad papírem, který popsal včera večer, potom namočil pero v kalamáři, začal si pískat jakousi melodií (sám přesně nevěděl, odkud ji zná) a šedým inkoustem podtrhl pět pod sebou seřazených veršů.

*Prsty větru plaše listují
Oblaka zasněžená
Opustím slova
abys nepoznala
Směje se nebo sténá...*

Snídani mu teta, která v péči o básníka zastoupila skonavší babičku, nachystala už včera večer. Seděl tedy za stolem, netečně žvýkal housku s jakousi domácí pomazánkou a s její chutí, v níž dominoval nenáviděný tvaroh, mu začalo připadat všechno poněkud neurčité.

Slupl dvě tabletky vitacalcinu a s grimasou polknul lžičku rybího tuku, brrr! Je-li však toto způsob, jak přežít válku, nezbyvá, než se poddat.

Z věšáku v rozlehlé předsíni sundal kabát, při jeho navlékání (nemohl se trefit do levého rukávu) studoval pohledem složenku, kterou nechala včera teta ležet na tmavě hnědém trumeau, krásné vévodkyni dlouhé a studené předsíně, ale pak se ještě stejně musel vrátit. Slíbil Filkovi, že mu přinese ukázat leták České ligy proti bolševismu, skvělý trik německé propagandy, který mu ležel na pracovním stole (v haldách korespondence, načrtů básní, rozečtených knih a novin) už od léta.

O půl deváté stál na ulici před domem.

Počasi se nezměnilo. Jakési inverzní neurčito, pro podzimní i zimní Brno tak typické, stav, pro nějž pojem *podmračný* je až příliš konkrétní, zatímco *mlhavý* už příliš... mlhavý? Meteorologická báseň, napadlo Blatného už na Údolní. Potom chvíli přemýšlel, zda je možné v poezii použít pojem jako je *inverzní neurčitost* a dospěl k závěru, že nikoli.

Šedá masa na obloze se počala trhat teprve v pozdním odpolední a krátce před setměním, téhož dne, se po obzoru rozlila tlumená žlutá záře, jak se slunce vpilo do nízce pověšených mlžných blan.

Mezitím se ale zastavil čas na hodinách kostela svatého Tomáše.

V jedenáct hodin třicet čtyři minut.

II.

...Letadla přeletěla město ve čtyřech vlnách a podle odhadů svrhla na 1600 bomb. Pumy způsobily obrovské škody v předměstských čtvrtích Horní Heršpice, Komárov a Židenice, především ale zasáhly ničujícím způsobem samotný střed města. V krupobití střepin a trosek zahynuly stovky lidí, stovky dalších byly vážně zraněny. Těžké ztráty postihly i letce obou

stran. Na moravskou půdu tak dopadly trosky a mrtvá těla posádek nejednoho amerického bombardéru. Padákové hedvábní se stalo oblíbeným materiálem pro pořizování garderoby.

Podle prvních odhadů jsou mrtvých tisíce.

Je dvanáct hodin třicet minut. Všude nad městem se vznáší do obrovské výše prach a dým. Mnoho budov hoří. Zástupy lidí míří směrem k centru. S obavou hledí na obličejů těch, které po cestě potkávají. Jako by už v nich četli vše o katastrofě, kterou mají za chvíli spatřit.

Mnozí z těch, kteří přežili, nyní bezduše odcházejí z místa zkázy. Co tam? Co s holýma rukama proti tunám sutí, v níž se proměnilo... Myšlenka se prý rodí v ústech, řekl Tristan Tzara. Teď ale z lidských úst vycházejí pouze vzlyky. Suť myšlenek... Jiný jen stojí, nemůže se pohnout, protože oko a mozek se nemohou dohodnout na těch dosud nespátřených obrazech. Oko vidí, ale v mozku jen napůl šílený křeček stále rychleji roztáčí svým během kolo, které ho za chvíli zabije. A tihle utíkají a křičí, instinktivně přecházejí jako prchá zvěř z místa požáru.

„Co je –,“

„Hrůza, hrůza, neptejte se!“

Před domem na Běhounské chlapec v uniformě protiletectvé ochrany. Vypadá na třináct, a utkví vám ještě jeden detail: na saku má dlouhé, světlé šmouhy, jak se je snažil dlaní zbavit prachu. Uprostřed toho inferna si čistil uniformu!

Z jeho přízvuku je poznat, že častěji mluví německy:

„Kam?“

„Hledám doktora Vaňka.“

„Zbytečně, do toho domu stejně nemá smysl jít.“

„Co to je za hlouposti, pusť mě tam, chlapče!“

„Wünschen Sie,“ řekne unaveně.

Za dveřmi je jen kousek chodby – dál už nic. Do výšky trčí popraskaná, začouzená stěna. Takhle je to. A jinde i hůř.

„Kde jsou lidé?“

„Nevím, dva z domu jsou mrtví.“

(Kteří? Zatímco se pokoušíš srovnat si vše v hlavě, a nejde ti to pro ten lomoz, který se nese nad troskami, troubení sanitek, volání lidí, hysterický pláč, povely hasičů, zatímco si zacpáváš uši a zavíráš oči, jejich tiché stíny možná právě prošly kolem. Vyšly z neexistujícího domu na ulici a nehlučně odcházejí směrem ke Kolišti, kde už mají sraz s dalšími mrtvými. Jejich svět je tichý jako nedělní odpoledne ve Wilsonově parku.)

Na druhé straně bloku, v Kozí, tarasí navršené cihly a trámy ulici tak dokonale, že ke Koblížné se tudy nedá vůbec projít.

„Zkuste to spodem, po Jezuitské,“ křičí někdo.

Tři lidé kousek odtud zavazí na chodníku. Cíví na úzkou díru, kterou prý vlétla puma do budovy, až ke krytu plnému lidí.

„Kolik bude mrtvých?“

„Moc, paní, moc.“

Pán, který stojí v dlouhém kabátě a černém klobouku na kraji pasáže Typos, kouří a vypadá, jako by se ho všechno to zběsilé dění v ulicích netýkalo. Teď se dokonce smutně pousmál.

Cosí mu ta zaslechnutá odpověď připomněla. Jistě, Eduarda Štorcha a matematiku lovců mamutů. Kolik viděl sobů Kopčem? Jedna, dvě, tři, čtyři, moc. Moc sobů viděl Kopčem.

Už to jde dlouho s tímhle světem s kopce. Pořád dolů – a tohle je nejspíš dno.

Ve dvaatřicátém to v tomhle městě vypadalo jako za války v sedmnáctém. Bída a fronty na polívky. Sbírký na pomoc těm nejzuboženějším. V sedmnáctém za to mohli Habsburkové. Ve dvaatřicátém Američani se svým Černým pátkem. Teď je zas německá vojna... ale když na nás začnou házet svoje bomby ještě i Američani, je toho už příliš. Život ve sklepích a o hladu připomíná počátky křesťanství, kterým se Hitler pořád ohání. Nebo taky život neandrtálců. Všude plno Kopčemů, vlhká jeskyně, hlad a strach o život. Na obloze se ozve hřmění a pak se objeví záblesky, které přinášejí smrt.

„Teď tady kdosi naříkal, jak jejich kuchařka mezi dvěma nálety běžela do bytu pro plášť. Byla jí ve sklepě prý zima. Jenže v další vlně dostal dům přímý zásah.“

„Jestli si myslíte, že střed byl zle zasažen, tak se běžte podívat na Údolní. Ta je srovnaná se zemí málem celá!“ zapojí se muž v dlouhém kabátě do řeči.

Šíří se fámy, lidé potřebují nějaké vysvětlení. Mrtvým už to nepomůže, ale ti, co přežili, budou třeba příště lépe připravení.

„Proč, proboha, bombardovali, když pro mlhu nemohli vůbec nic vidět?!“

„Americké velitelství v Neapoli se prý domnívalo, že je zamlženo uměle, a proto nařídilo bombardovat.“

„Jediná továrna nebyla zasažená. Jaký to má smysl bombardovat střed města?“ běduje žena v šátku.

Ale kdosi už má vysvětlení:

„Vy nevíte, že se do Brna docela nedávno nastěhoval generální štáb Heeresgruppe Südost?! Navíc se tu údajně zdržoval sám K. H. Frank, který měl osobně řídit boj proti partyzánům.“

Muž v dlouhém kabátě přitaká:

„Něco na tom bude. Na místodržitelství byly vlajky a hned po náletu vyrazily z Brna desítky německých aut směrem na Jihlavu...“

„Je to lumpárna! Počítali, že jim tady budeme dělat zeď.“

„A Deutschhaus to stejně nedostal!“

Za Jakubským kostelem stojí vojenská sanitka. Někdo se baví s řidičem.

Hluboké trychtýře po pumách, tři, sedm, jedenáct jich zeje v zemi jen tady, nalevo od kostelní lodi. V některých se povalují kosti. Dvě lebky. Nebožtíci z bývalého hřbitova byli násilím vráceni světlu. Kostel má vytlučená okna. Zničeny jsou i staré vitráže.

Stejně dopadly horizontální pásy z bílého skla na Baťově Domu obuvi. Ale barák stojí. Zato ten sousední, ten už připomíná jen gigantické schodiště. Zbylo jedno patro při zemi a část zdíva, kterou se dům opíral o další budovu. Ze sutin se kouří. Někdo tam přehazuje cihly. V zasypaném sklepe jsou nejspíš ještě živí. Na břitu protějšší střechy vrkají zimomřivě dva holubi. Budou si muset najít jinou půdu k přezimování.

I ulice, které na první pohled unikly zkáze, jsou plné skla.

Od Zbrojovky, které se bombardování úplně vyhnulo, přijíždějí tři nákladní vozy plné zasmušilých mužů s rýči a lopatami.

„Opatrně chlapi,“ kdosi upozorňuje, že v mnoha domech ještě čekají nevybuchlé bomby.

A ojedinělé, ale o to děsivější detonace, se pak ozývají celou noc.

Jak vypadá ráno, po tak strašném dni?

Nemocnice jsou plné nových pacientů. Někteří ještě nepřišli k sobě. Až se proberou, budou plakat nad tím, že jsou živí. Jako ten starý muž: především poslouchal s napětím, ale také s tlumenou radostí zprávy z Londýna. Boje o Budapešť pokračují. Britští letci potopili u Tromsö německou bitevní loď Tirpitz. Už to nebude dlouho trvat. Jenže vítězství, které se nezadržitelně blíží, už nebude jeho. Při náletu přišel o obě nohy. Doktoři z nemocnice U milosrdných bratří, která jediná ve městě ještě normálně funguje, mu v noci amputovali cary kostí, šlach a kůže rozdrcené troskami dole pod koleny.

III.

Ivan Blatný dopadl o něco lépe. Při náletu se jen strachy posral.

Když se po jedenácté ozvala v rozhlase vídeňská kukačka upozorňující, že americké bombardovací svazy se blíží z jihu k Vídni, zavřeli s panem Filkou apaticky krám (stejně se blížil čas oběda), stáhli plnou roletu, kterou do Optiky pořídili hned po prvním náletu na Brno, a vydali se volným krokem k Obilnímu trhu. Už si zvykli. Kukačka zakukala a v ulicích počalo veliké rojení, muži, ženy i děti se bez paniky a spořádaně jako při nějaké jevištní zkoušce přesouvali ke svým protiletectkým krytům. Občas rychlý úsměv na pozdrav, jinak mělo vše rysy zmechanizované činnosti. Distingovaný úprk před ničím, co patrně opět nepřijde.

Sirény se kvílivě rozezněly.

Kuřimský Filka zamíří rovnou do sklepa, Ivan ještě stoupá do čtvrtého patra. V kuchyni najde vzkaz: *Nějaké jídlo jsem vzala s sebou, Ivánku. Teta.*

Za mohutného, kovového jekotu sestupuje o chvíli později dolů po schodech. Spěchá; tohle se mu nezdá! Ten zvuk drásá uši. Ve druhém patře si náhle uvědomí, že zvuk sirén se ztrácí pod vrstvou daleko mohutnější. Aniž to ví, přímo nad hlavou mu teď řve sto leteckých motorů, a již v příští vteřině se ozve rána jako po úderu do vesmírného tympánu a dům se přímo pod jeho nohama zachvěje. Jako by do zdí narazil ramenem nějaký rozzuřený obr. S prudce skousnutou čelistí vpadne do sklepa, v jehož otevřených dveřích stojí sinalá teta Běla. Další hrozivý náraz způsobí prudké sypaní omítky ze stropu sklepa. Tříleté dítě ze třetího patra začne brečet. Zhasne světlo.

Jak vypadá den poté?

Ivan pomáhá tetě uklízet střeby, kterých jsou plné obě místnosti obrácené k porodnici i chodba činžovního domu. Dům má v průčelí od přízemí až do třetího patra hrozivou puklinu, na chodníku směs popadané omítky, servaných větví a úlomků skla. A jen o třicet metrů dál: Údolní ulice. Bývalá Údolní ulice...

Ivan zametá, ale myšlenkou je u Vítězslava Nezvala, toho hloupého, velkého dítěte, o kterém nemá jedinou zprávu od chvíle, kdy ho v září zatkli. Od Němců se teď může člověk nadít všeho. Vědí, že je konec, a budou ještě kopat. Existuje prý přesný plán na zničení Brna v případě, že by bylo nutné město evakuovat, stáhnout se do pozic v okolí Vysočiny. V novinách se zase píše, že Brno se promění v pevnost, na níž si Rusové vylámou zuby. Náckové si přitom vzpomněli i na Švédy... Budou taky vyzvánět předčasné poledne, aby se ruská letadla a tanky raději stáhly zpátky za Dunaj?

Náhle se ozve hlasité zařinčení. Ivan i teta sebou trhnou.

„Takhle mi, Ivánku, moc nepomůžeš... Na co přitom myslíš?“

(Válka neválka, vždycky jako s dítětem.)

„Promiň, teto.“

S lopatkou plnou skla, kterou vynášel na chodbu, zavadil o dveřní rám.

Večer se pokouší dovolat Polly Reichmanové. Marně.

Nechtěl do města hned po náletu, ale teď za tmy už není nic vidět. Pouliční osvětlení nefunguje, po stěnách mnoha bytů, do nichž je vidět vytlučenými okny, poletuje jako polapený motýl jen ustrašené světlo svíček. Celé město vyhlíží jako přízrak z morové minulosti.

Poštovská ulice plná kráterů, hlídka ho stejně nepustí dál. I z rohu Kobližné je ale vidět, že Alfa pasáž, kam se Reichmannovi po rozsáhlé rekonstrukci nastěhovali před šesti lety, byla těžce zasažena. Co je s Polly? Vilém prý padl do zajetí kdesi u Vitebska... a teď tohle. A co Pleva? Ten bude jistě v Novém Městě, v Brně se od Nezvalova zatčení pořádně neukázal.

S pocitem bolestného, svíravého prázdna se otočí (obraz na sítnici se přitom prakticky nezmění) a v náhlém popudu zamíří do Boccaccia. Jak dávno už tam nebyl?!

Zastavil se, protože to chce vědět přesně. Nebyl to... ano, určitě, vždyť to byl ten ostudný večer, kdy opilý Slávek nejdřív hrubě urazil vrchního, když jim odmítl udělat ve tři ráno kafe, potom vychrstl hrnek plný falešné kávy na zeď v bytě u nešťastného doktora Přikryla (tolik poctěného vzácnou návštěvou) a nakonec hajloval v tramvaji... Všichni se báli, co z toho pojde, ale teď? Jak nekonečně vzdálené zdá se nyní být léto roku čtyřicet. Nebo jedenačtyřicet? Určitě to bylo ještě předtím, než musel Vilém narukovat do wehrmachtu; na počátku toho bláznivého večírku přece zněl i jeho smích.

Z budovy Moravské banky visí potrhané zbytky maskovací sítě, skupinka lidí, jistě pracovníků banky, v nepříjemném větru odklízí sklo z chodníku. Vidět je tu lépe než dole na Kobližné, sotva padesát metrů od banky stále hoří zasažený obchodní dům. Na rozdíl od jiných míst zde alespoň nehrozí výbuch uskladněné munice nebo paliva.

V pasáži vítr zesílí. Ivan se zachvěje zimou i stresem. Připadá si... právě teď, v tuto chvíli... jako by byl na celém světě sám. Sám a bezmocný. Úder může přijít z kterékoli strany a určitě také brzy přijde, protože ten, kdo zabíjí, instinktivně rozezná snadnou oběť. Šestý smysl útočníkovi napoví, že tomu hubenému, do kabátu se choulícímu muži nikdo nepřispěchá na pomoc.

Dvanáct schodů do podzemí, dveře do vinárny jsou otevřeny. Ivan do nich opatrně strčí, automaticky sundá klobouk, který si musel venku po celou dobu přidržovat, a nasune se částí těla dovnitř. Na baru hoří svíčka, není však vidět toho, kdo ji zapálil.

Všude oheň, bleskne mu hlavou, ale než myšlenka stačí odeznít, poleká se:

„Dobry večer, pane Ivane... Jste to vy?“ ozve se, odkud to nečekal.

Vedoucí Jiříček sedí potmě na místě, kam za běžného provozu sedávají hosté.

„Mám zavřeno, kdo by taky šel dnes do vinárny. Ale pojd'te si přisednout, jestli chcete...

Zapálím ještě jednu svíčku. Pojd'te, pojd'te dál.“

Pak rychle projde dveřmi za barem. Jediný zdroj světla nechá tiše prskat na barovém pultu.

Ivan si sundá kabát a hledá, kam by bylo nejlépe jej odložit.

„Počkejte, já vám ho pověsím,“ hlaholí vedoucí, který jak se zdá trochu okřál na duchu. A taky ano. To, že na židli před ním právě usedá Ivan Blatný, je důvěrně známý úkaz z doby, kdy svět ještě nebyl úplně šílený...